

Markegrenzen in Hengelo (XIV)

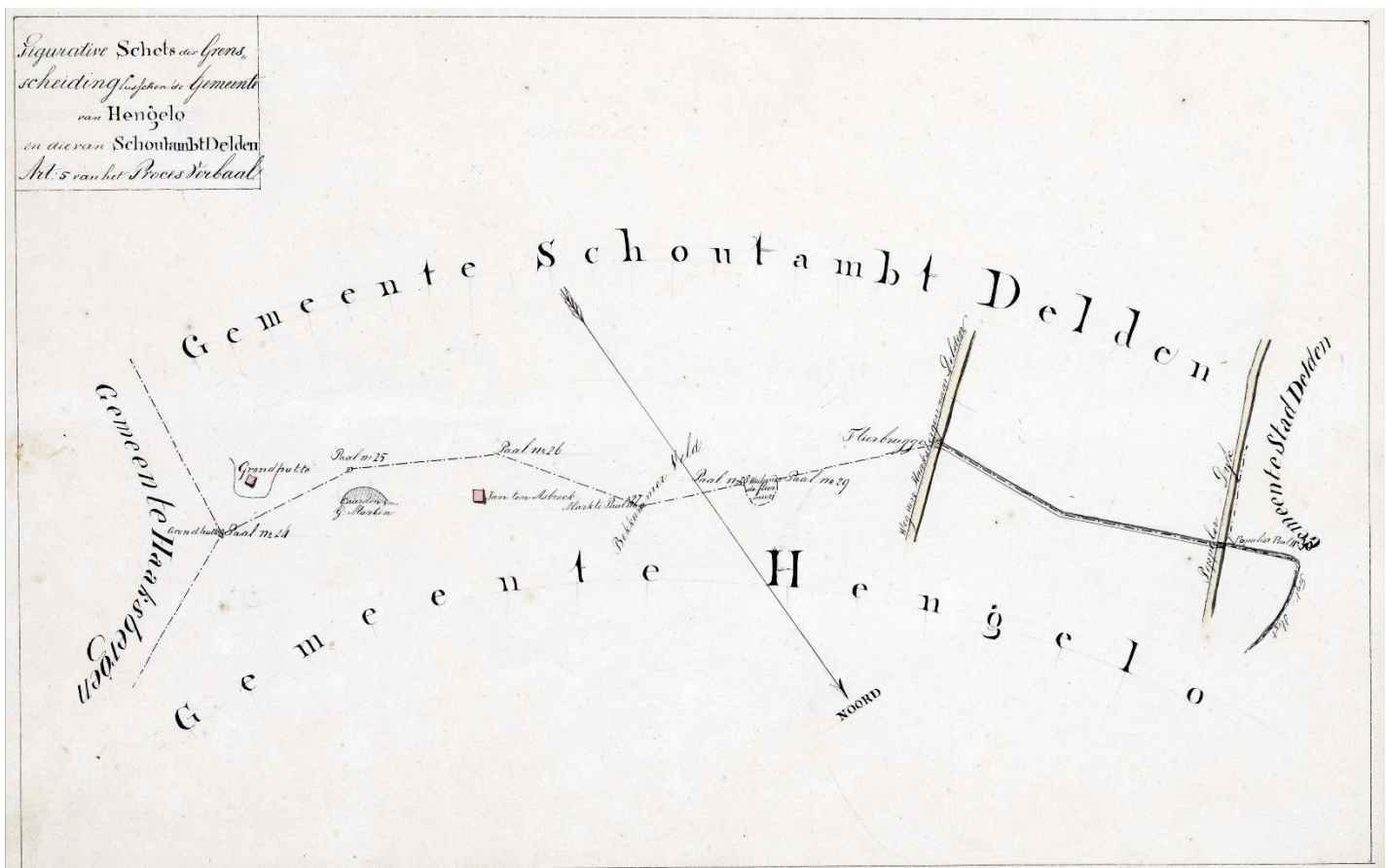
- de grens met Delden -

Door: Gerhard Post

Houten palen

In februari 2015 verscheen de eerste aflevering van Markegrenzen in Hengelo. Sindsdien schreven we meerdere afleveringen over de markegrenzen, maar nooit over de grens met Delden, omdat er niet veel over te vertellen was. Dat is de afgelopen 2 jaar veranderd.

Onze kennis komt vooral uit de grensbepalingen uit 1820 tussen de toen net opgerichte gemeentes. De gemeente Hengelo grensde in het zuidwesten aan Ambt Delden (paal N° 24 t/m paal N° 30), zie de figuratieve schets¹ hieronder. Links (op de grens met Haaksbergen) is paal N° 24 te zien en rechts, aan de Peppelerdijk, paal N° 30, de Populierpaal.

Schets uit 1820 van de zuidelijk grens tussen Hengelo en Ambt Delden (het noorden is rechtsonder)

De grens met de gemeente Stad Delden liep van paal N° 30 naar paal N° 31. Stad Delden grensde voor ongeveer een kilometer aan Hengelo, en was in het zuiden, westen en noorden omgeven door Ambt Delden. Ten noordoosten van de stad volgde het tweede deel van de grens tussen Hengelo en Ambt Delden. Deze liep vanaf paal N° 31 via paal N° 32, paal N° 33, veldkei N° 34 naar paal N° 1, op de grens met Borne.

Op de grens met Ambt en Stad Delden worden in totaal dus 12 markeringen genoemd, waarvan er in 2015 maar één paal op zijn plek stond, paal N° 29. Van de 12 markeringen wordt in 1820 bij vijf vermeld dat ze geplaatst moeten gaan worden, echte gemeentelijke grenspalen dus. Van één van deze, N° 1, is bekend dat hij in 1820 geplaatst is als eikenhouten driekantige paal². Het ligt dan voor de hand dat de andere vier ook in eikenhout uitgevoerd werden. De overige zeven zijn van origine markepalen, waarvan N° 33, aan de weg van Delden naar Hengelo, een Bentheimer zandstenen paal was en N° 34 een veldkei aan het voetpad van Delden naar Borne. Van de vijf andere wordt van vier gezegd dat ze van hout zijn.

Samenvattend, lijkt het waarschijnlijk dat van de 12 markeringen er 10 van hout waren. In hoeverre deze palen later vervangen werden door stenen palen is onbekend. Nu staan er weer drie markeringen op de grens, alle drie van Bentheimer zandsteen.

De stenen paal aan de weg van Delden naar Hengelo

De 'grooten Bentheimer steenen paal' heeft tot 1972 aan de weg van Delden naar Hengelo gestaan. Dat is te zien op de linker foto hieronder. De foto toont links de bomen van Carelshaven en rechts de nieuwe rondweg. De paal is lastig te zien, maar staat rechtsonder. De inscriptie is SD N 18, dat wil zeggen het 18^e grenspunt van Schoutambt Delden. De paal kon hier natuurlijk niet blijven staan, maar wat ermee gebeurd is, is onbekend. Op 8 september 2020 is de replica (foto rechts) geplaatst, net iets noordelijker aan de Umfassungsweg. Achter de paal ligt de oude landweer die de Breeriet inloopt. De inscriptie SD N 18 is weer aangebracht op de replica.

Paal bij Carelshaven (1972, foto Derk Rouwhorst)

Replica paal bij Carelshaven (september 2020)

De herplaatsing kwam tot stand via een samenwerking tussen Landschap Overijssel, stichting Twickel en de Werkgroep Markegrenzen Hengelo, als onderdeel van het project 'Herstel klein Twents erfgoed'. De paal is afkomstig uit de tuin van Museum Hengelo, waar hij tot ruim 2 jaar geleden de opstap naar de container was.

De paal bij de Fliermeente

Dit is paal N° 29 in grensbepaling van Hengelo. Deze originele stenen paal draagt inscriptie H N 29. Naar ons idee is deze paal dus niet uit 1820, maar pas in de tweede helft van de 19^e eeuw geplaatst als vervanging van de houten paal uit 1820. De westgrens van Hengelo vertoont een hier rare instulping, zie de figuratieve schets hierboven. In 1820 werd paal N° 28 aan de zuidkant van de instulping geplaatst, en paal N° 29 aan de noordkant. De instulping is volgens Dick Taat veroorzaakt door de toenmalige schout van Schoutambt Delden, mr. Carel Frederik Herman Putman Cramer. Hij wilde dat de ontgonnen gronden van de instulping bij Ambt Delden zouden gaan horen. Het lijkt aannemelijk dat de markegrens tussen Grote Deldener Boermarke en de marke Oele Deldenerzijde hier kaarsrecht was.

Paal in de Fliermeente

Populierpaal (februari 2022)

De populierpaal

De populierpaal was het zuidelijke 3-gemeentenpunt van Ambt Delden, Stad Delden en Hengelo. De populierpaal was oorspronkelijk een driekantige paal. Wij vermoeden is dat ook deze (houten) paal later in de 19^e eeuw is vervangen door de paal met inscriptie 'SD' die hierboven rechts is afgebeeld. Die paal moet dan met de aanleg van het Twentekanaal in 1936 verplaatst zijn, omdat de locatie midden in het kanaal ligt. Wij denken dat de paal toen naar de rand van camping Mooi Delden bij de Groene Brug, is verplaatst. Hier heeft in ieder geval een SD-paal gestaan, maar die is na de uitbreiding van de camping in 1979 afgevoerd naar de gemeentewerf. Hij stond tot 1979 dus niet op de grens van Schoutambt Delden, ondanks de inscriptie 'SD', een extra aanwijzing dat hij verplaatst is. Vervolgens heeft hij van 1983 tot 2014 op het Ressingplein in Delden gestaan, samen met een andere SD-paal. Waar de andere SD-paal oorspronkelijk heeft gestaan is onbekend. Bij de sloop van de aanbouw van het stadhuis zijn ze op verzoek van de gemeente Hof van Twente afgevoerd door de aannemer. Dankzij de melding van deze aannemer in 2020 konden de twee SD-palen op 23 februari 2022 herplaatst worden³. De ene paal werd met toestemming van Rijkswaterstaat herplaatst aan het kanaal, iets meer naar Hengelo toe dan waar hij eerder stond. De foto hierboven toont deze situatie. Het verhaal kreeg een staartje omdat de eigenaar van de grond, het Rijksvastgoedbedrijf, op de proppen kwam met een huurprijs van € 65,- per jaar. De gemeente Hof van Twente vond dit terecht te gek voor woorden. De paal is daarom in mei 2022 zo'n 300 meter westelijker aan het kanaal her-plaatst, naar de plek waar de Kanaaldijk afbuigt naar de Vossenbrinkweg. Ook een mooie plek op de oude grens tussen Stad en Ambt Delden. Kijk eens opzij als u erlangs fietst.

Verwijzingen

¹ Gedigitaliseerd door de Stichting Kadastrale Atlas Overijssel 1832.

² H. Reynders, *Een drie-markenpunt*, Oald Hengel, februari 1985, pagina 19.

³ Voor meer details, zie <https://www.markegrenzen.nl/twente/TW-230/>.